

ทับหลังแบบถาลาบรีวัต ในประเทศไทย

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล

The Stone lintels of Thala Borivat Style in Thailand

Prof. M.C. Subhadradis Diskul

Summary

In the *Revue des Arts Asiatiques* Vol. XVIII, 1968, Mme. Mireille Bénisti has discussed on the Khmer lintels of Thala Borivat style (figs. 1, 2) by comparing them to those of Sambor Prei Kuk (fig. 3).

In Thailand so far four stone lintels of Thala Borivat style have been discovered. Two were found at Wat Tong Tua, Chantaburi, eastern Thailand, and one of them is described by Mme. Bénisti (fig. 4). The third one which is in good condition is now preserved at a *wat* on Ploi Waen Hill, Chantaburi. These three resemble one another. The fourth lintel which is now displayed in front of the ordination hall of Wat Supat, Ubon Ratcha-

thani, north-eastern Thailand (fig. 5) denotes the transitional period between the styles of Thala Borivat and Sambor Prei Kuk. It has additional motifs which indicate the Sambor Prei Kuk art: the *makara* standing upon a base; a triangular leaf-motif inside each garland hanging under the two arches; the floral design underneath the central oval motif which has become much smaller. Whether this stone lintel which formerly belonged to the late Rev. Somdet Pra Maha Viravongs who presented it to the National Museum of Thailand and unfortunately the provenance of which is unknown, should concern the reign of King Bhavavarman or that of Chitrasena-Mahendravarman of Cambodia still awaits further research.

ทับหลังคือศิลปสลักแท่งสี่เหลี่ยมอยู่เหนือขอบประตู ในวารสารศิลปเอเชีย (Arts Asiatiques) เล่มที่ ๑๘ ค.ศ. ๑๙๖๘ นางมิเรย์ เบนิสตี (Mireille Bénisti) ได้กล่าวถึงทับหลังแบบถาลาบรีวัต (Thala Borivat) ซึ่งเธอคิดว่าเป็นทับหลังที่เก่าที่สุดของศิลป

ขอมในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เผอิญทับหลังแบบนี้ได้ค้นพบในประเทศไทยด้วย ๔
ชั้น ข้าพเจ้าจึงจะขอกล่าวถึงคำอธิบายของเธอเสียก่อน แล้วจะกล่าวถึงทับหลังใน
ประเทศไทยต่อไป

คำว่าถาลาบรีวัตเป็นชื่อสถานที่บน
ฝั่งขวาของแม่โขง ทางทิศใต้ของแก่งขอน
ตรงข้ามกับปากแม่น้ำเซซาน (Se San) มี
บางท่านแนะนำว่าคำว่าถาลาบรีวัตนี้อาจ
กลายมาจากคำภาษาบาลีว่าธาราปรีวัตต์คือ
น้ำวนก็ได้ นางเบนนิสติกกล่าวว่า ณ ที่ตรง
นี้มีน้ำวนจริง ๆ ณ ที่นั้นและบริเวณใกล้เคียง
เคยได้ค้นพบทับหลังศิลา ๘ ชั้นซึ่งปัจจุบัน
มี ๔ ชั้นรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานกรุง
พนมเปญ สาธารณรัฐเขมร นางเบนนิสติก
ได้พรรณาถึงลักษณะของทับหลังศิลาที่ค้น
พบ ๖ ชั้น ไว้ดังต่อไปนี้คือ ประกอบด้วย
วงโค้ง ๒ วงอยู่ตรงกลางทับหลัง มีวงรูป
ไข่หนึ่งวงอยู่ตรงที่วงโค้งมาบรรจบกัน และมี
มกร ๒ ตัวหันหน้าเข้าหากันอยู่ที่ปลายวง
โค้งทั้งสองข้าง มกรมีรูปร่างอ้วนเตี้ย
ศีรษะใหญ่ มีหางม้วนเป็นลายใบไม้ เท้า
สนับอยู่ข้างหน้า มกรบางตัวก็เหลือแต่
เพียงศีรษะและหางเท่านั้น วงใหญ่ม้วน
ชั้นข้างบนปลายม้วนเข้าข้างในริมฝีปากบน
ประกอบด้วยเขี้ยวซึ่งมีรูปร่างคล้ายงาช้าง
ฟันอาจแสดงโดยรอยที่เป็นหยัก ๆ มีเขา
ประกอบด้วยขนันตา มกรบางครั้งก็มี
คนขี่และไม่มีฐานรองรับ วงโค้งมักประดับ

ด้วยแนวลายลูกประคำเป็นขอบ มีลาย
ดอกไม้กลมขนาดใหญ่หรือลายดอกไม้เล็กๆ
ท่ามกลางลายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนและ
ลายก้านขดเล็กๆ อยู่ตรงกลางวงโค้งนั้น
ที่หน้าปากมกรมีลายเส้นเป็นเส้นโค้งหรือ
เส้นตรงซึ่งอาจประดับด้วยลายแนวลูกประ-
คำมาคั่นวงโค้งอยู่ เหนือวงโค้งมีลายใบไม้
ม้วน และใต้วงโค้งมีลายใบไม้ม้วนพร้อม
กับลายพวงมาลัยคู่หรือเดี่ยว ภายในพวง-
มาลัยว่างเปล่าไม่มีลวดลายใดมาประกอบ
แต่ในระหว่างลายพวงมาลัยนั้นมีลายอุบะ
ห้อยอยู่ ลายวงรูปไข่ตรงกลางมักมีขอบ ๒
ชั้น เป็นลายแนวลูกประคำหรือลายเส้นนูน
เฉย ๆ และมีลายใบไม้ม้วนอยู่รอบนอกอีก
ชั้นหนึ่ง มีรูปบุคคลยืนตรงอยู่ภายในวง
รูปไข่ ถัดสิ่งที่เหมือนกันทั้งสองข้าง รูป
บุคคลบางครั้งก็เป็นรูปครุฑซึ่งมีใบหน้า
เป็นมนุษย์ ถืองูหรือนาคอยู่แต่ละข้าง ใต้
วงรูปไข่มีลายดอกไม้ขนาดใหญ่ห้อยอยู่
(รูปที่ ๑)

สำหรับทับหลังที่เหลืออีก ๒ ชั้นนั้น
ค้นพบที่ปราสาทขตป (Khtop) แม้ว่าจะมี
ลักษณะคล้ายกับ ๖ ชั้นที่กล่าวมาข้างต้น
แต่ก็มีลักษณะผิดแปลกไปบางประการดัง

ต่อไปนี้เป็นคือ มีวงโค้งอยู่วงเดียวตรงกลาง ระหว่างมกรหันศรียะเข้า ๒ ตัว แต่วงโค้งนั้นถูกแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนโดยวงรูปไข่ ๓ วง วงรูปไข่เหล่านี้มีลักษณะคล้ายลายดอกไม้ (รูปที่ ๒) ส่วนอีกชั้นหนึ่งนั้นตรงกลางเป็นลายหน้าสัตว์คาบกำนดอกไม้ขนาดใหญ่ และพวงมาลัยอยู่ มีแขนซึ่งมีนิ้ว ๓ นิ้ววางอยู่ข้างหน้า หลังหน้าสัตว์นั้นมีวงโค้งออกไปยังมกรซึ่งหันหน้าเข้าอยู่ทั้งสองข้าง และยังมวงรูปไข่ซึ่งมีรูปเป็นลายดอกไม้อยู่ ๒ ข้างของลายหน้าสัตว์อีก กล่าวสรุปแล้วทับหลังชั้นหลังนี้เหมือนกับทับหลังชั้นแรกทั่วทุกตนนั่นเอง คือมีวงโค้งวงเดียวอยู่ระหว่างมกร ๒ ตัว มีวงรูปไข่ลายดอกไม้ ๓ วงอยู่เหนือวงโค้งนั้น แต่บนทับหลังชั้นหลังนี้วงโค้งวงกลางได้เปลี่ยนเป็นลายรูปหน้าสัตว์ไป

เกี่ยวกับทับหลัง ๖ ชั้นแรกนั้น นาง เบนีสตีได้กล่าวว่าแตกต่างจากทับหลังในสมัยสมโบร์ไพรุกุ ซึ่งเป็นศิลปะสมัยแรก ของขอมระหว่าง พ.ศ. ๑๑๕๐—๑๒๐๐ ดังต่อไปนี้เป็นคือ มกรในทับหลังที่ถาบาบริวัตใหญ่และเตี้ยกว่า ภายในพวงมาลัยไม่มี ลวดลายประดับ จากวงรูปไข่กลางทับหลัง มีลายดอกไม้ขนาดใหญ่ห้อยลงมา มกรไม่ได้ยืนอยู่เหนือฐาน มีวงรูปไข่อยู่ตรงกลาง ทับหลังเพียงวงเดียว และมีวงโค้งเพียง ๒

วง ในขณะที่ทับหลังในสมัยสมโบร์ไพรุกุ จะมีวงโค้ง ๔ วง และมีวงรูปไข่ ๓ วง เสมอ (รูปที่ ๓) นางเบนีสตีเห็นว่าทับหลัง ๖ ชั้นซึ่งค้นพบที่ถาบาบริวัตเก่ากว่าที่สมโบร์ไพรุกุด้วยสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

๑. ภายในพวงมาลัยของทับหลังที่ถาบาบริวัตไม่มีลายใบไม้ ในพวงมาลัยของทับหลังที่สมโบร์ไพรุกุมีลายใบไม้ และ ลวดลายดังกล่าวก็ยังคงสืบต่อลงไป ศิลปะ ขอมแบบไพรุกุเมง (ราว พ.ศ. ๑๒๐๐— ๑๒๕๐) ซึ่งอยู่หลังศิลปะแบบสมโบร์ไพรุกุ

๒. มกรที่ถาบาบริวัตไม่ได้ยืนอยู่ บนฐาน มกรที่สมโบร์ไพรุกุยืนอยู่เหนือ ฐาน และลักษณะเช่นนี้ก็ได้สืบต่อลงไป ในศิลปะแบบไพรุกุเมงด้วย

๓. ทับหลังที่ถาบาบริวัตเหมือนกับทับหลังของรูปอาคารจำลองซึ่งใช้ประดับผนังที่สมโบร์ไพรุกุ แต่ไม่เหมือนกับ ทับหลังที่ตัวปราสาทสมโบร์ไพรุกุเอง รูป อาคารจำลองนั้นช่างขอมคงปั้นเลียนแบบ มาจากอาคารที่มีมาแต่ก่อนแล้ว

๔. ลักษณะหลายประการของทับ หลังที่ถาบาบริวัตคล้ายคลึงกับทับหลังของ ศิลปะอินเดียแบบหลังคุปตะระหว่าง พ.ศ. ๑๑๐๐—๑๑๕๐ เช่นที่ถาเอลโลราธาที่ ๖ และถาที่ ๑๔ แม้ว่าที่ถาเอลโลราไม่มีพวง อุบะห้อยอยู่ภายใต้วงโค้ง แต่ที่ถาอชันตา

1. ทับหลังศิลาจากถาลาบริวัต พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกรุงพนมเปญ
Stone lintel from Thala Borivat, Phnom Penh National Museum

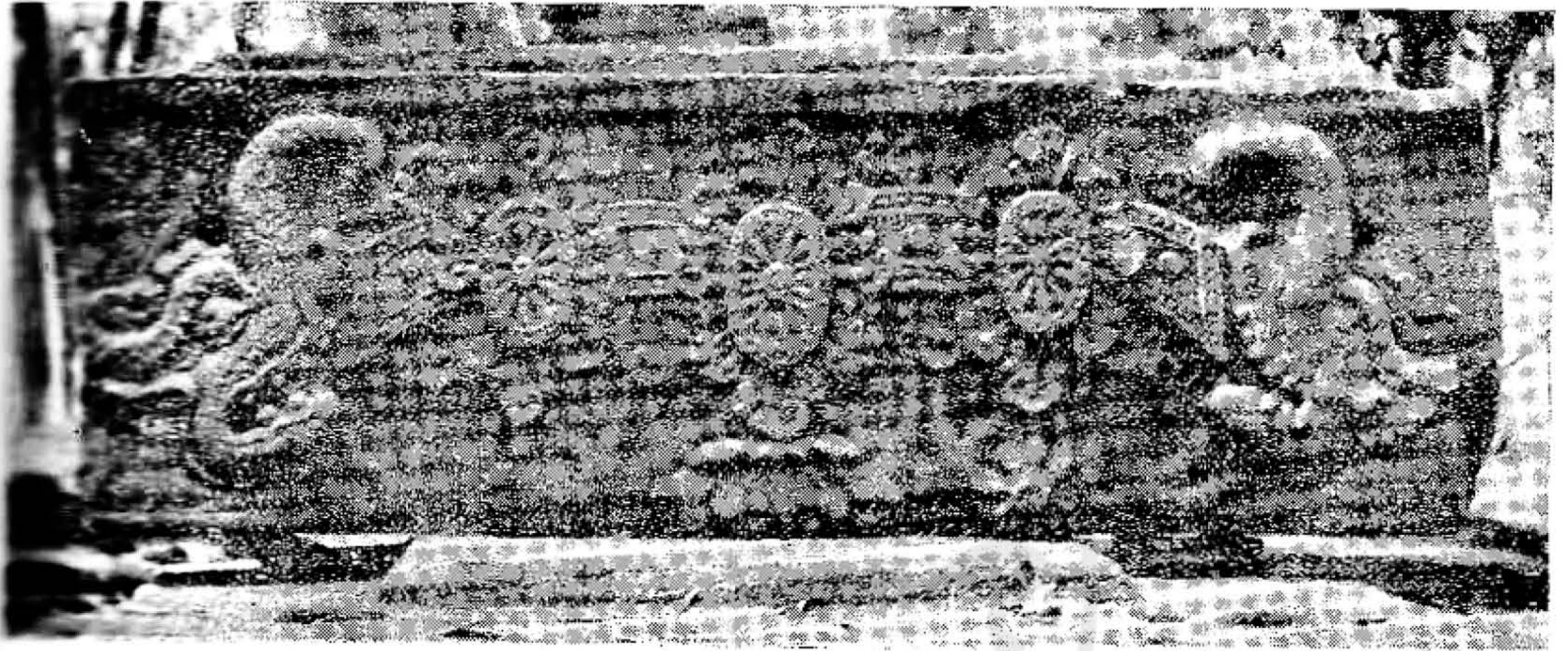
ถ้าที่ ๖ และ ๒๖ ลวดลายเช่นนกมีปรากฏ และภายในพวงมาลัยเหล่านี้ก็ไม่มีลวดลาย เครื่องประดับ มกรของอินเดียก็ไม่มีฐาน อยู่ภายใต้ รูปครุฑเองก็มีใบหน้าเป็น มนุษย์

๕. ได้ค้นพบศิลาจารึกที่วัดกันเตล (Kantel) ในแถบใกล้เคียงกับถาลาบริวัต กล่าวถึงการสร้างศาสนสถานของท่านโสม-ศรรมัน พี่ชายหรือน้องชายของพระเจ้า ภาวรมันที่ ๑ ใน พ.ศ. ๑๑๔๑

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงทำให้นาง เบนิสตีลงความเห็นว่ายทับหลังศิลาที่ถาลา บริวัตเก่ากว่าทับหลังที่สมโบร์ไพรกุก และ ถาลาบริวัตอาจเป็นสถานที่ตั้งของเมืองภา-ปุระของพระเจ้าภาวรมัน พระองค์ทรงเป็น ลูกพี่ลูกน้องของพระเจ้าจิตรเสน—มเห-

ทรวรมันผู้ครองราชย์ต่อจากพระองค์ และ พระเจ้าจิตรเสน—มเหศวรมัน ก็ทรง เป็นพระราชบิดาของพระเจ้าอีสานวรมัน ที่ ๑ (พ.ศ. ๑๑๕๙—ราว ๑๑๗๘) ผู้ทรง สร้างเมืองอีสานปุระในศิลปะขอมแบบ สมโบร์ไพรกุกนั่นเอง

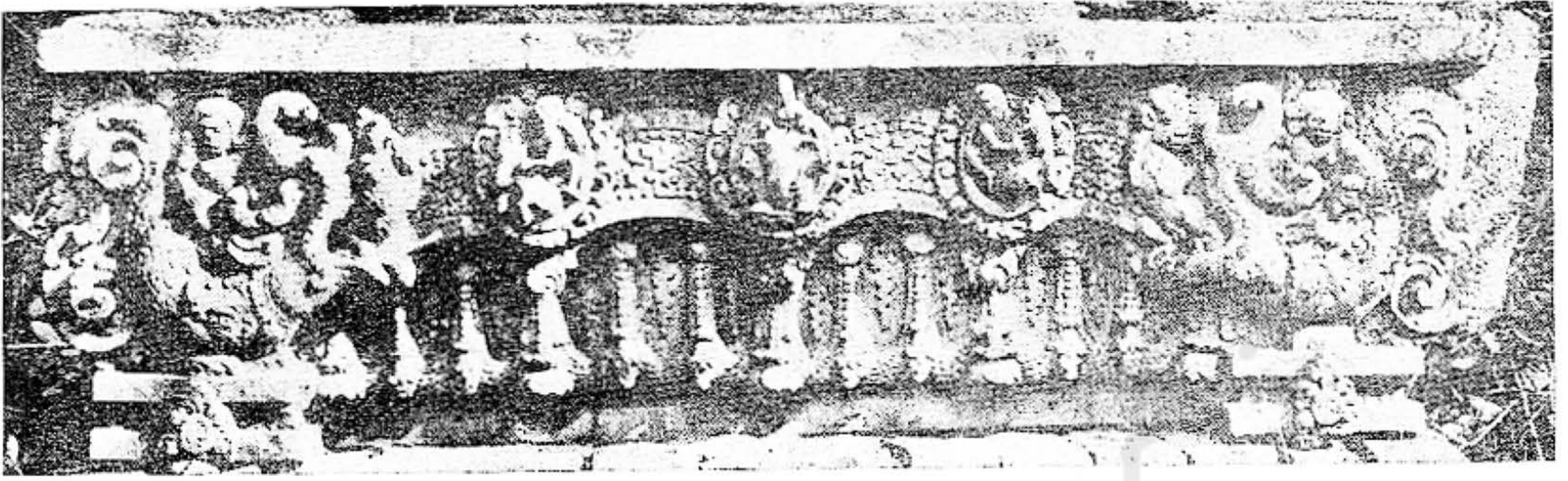
สำหรับทับหลังอีก ๒ ชิ้นซึ่งค้นพบ ที่ปราสาทขตปนัน นางเบนิสตีเห็นว่าคง สลักขึ้นในปลายศิลปะแบบสมโบร์ราว พ.ศ. ๑๒๐๐ ทั้งนี้เพราะมีลักษณะของศิลปะแบบ ไพรกุกเข้ามาปนแล้ว - เช่นวงโค้งก็เป็น วงเดี่ยว มีวงรูปไข่เป็นลวดลายรูปดอกไม้ ๓ ดอกประดับอยู่ตรงกลาง แต่ลวดลาย แบบถาลาบริวัตก็ยังคงมีอยู่เช่น มกรไม่มี ฐาน ที่ปลายวงโค้งก่อนปากมกรมีลาย เส้นตรงมากขึ้น และมีลวดลายดอกไม้ขนาด

2. ทับหลังศิลาที่ปราสาทขตป ตาลาบรีวัต
Stone lintel at Prasat Khtop, Thala Borivat

ใหญ่อยู่ใกล้ลวดลายรูปไข่ตรงกลาง (รูปที่ ๒) เกี่ยวกับทับหลังศิลาแบบตาลาบรีวัตนั้น เคยได้ค้นพบในประเทศไทย ๔ ชั้น สองชั้นค้นพบที่วัดทองทั่ว จังหวัดจันทบุรี มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และปัจจุบันชั้นหนึ่งรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันเหลืออยู่ครึ่งเดียว ลวดลายตรงกลางภายในวงรูปไข่ เป็นรูปครุฑหน้ามนุษย์ถือธนูหรือนาคเคียวเดี่ยวอยู่ในมือทั้งสองข้าง รอบวงรูปไข่มีลายใบไม้้วนประกอบ และภายในวงรูปไข่มีลายดอกไม้ขนาดใหญ่มีก้านประดับด้วยลายลูกประคำ วงโค้งประดับด้วยแนวลูกประคำ เป็นขอบทั้งด้านบนและด้านล่าง แต่ไม่มีลวดลายตรงกลาง และก่อนที่จะเข้าปากมกรนั้นก็ไม่มีแนวเส้นโค้งหรือเส้น

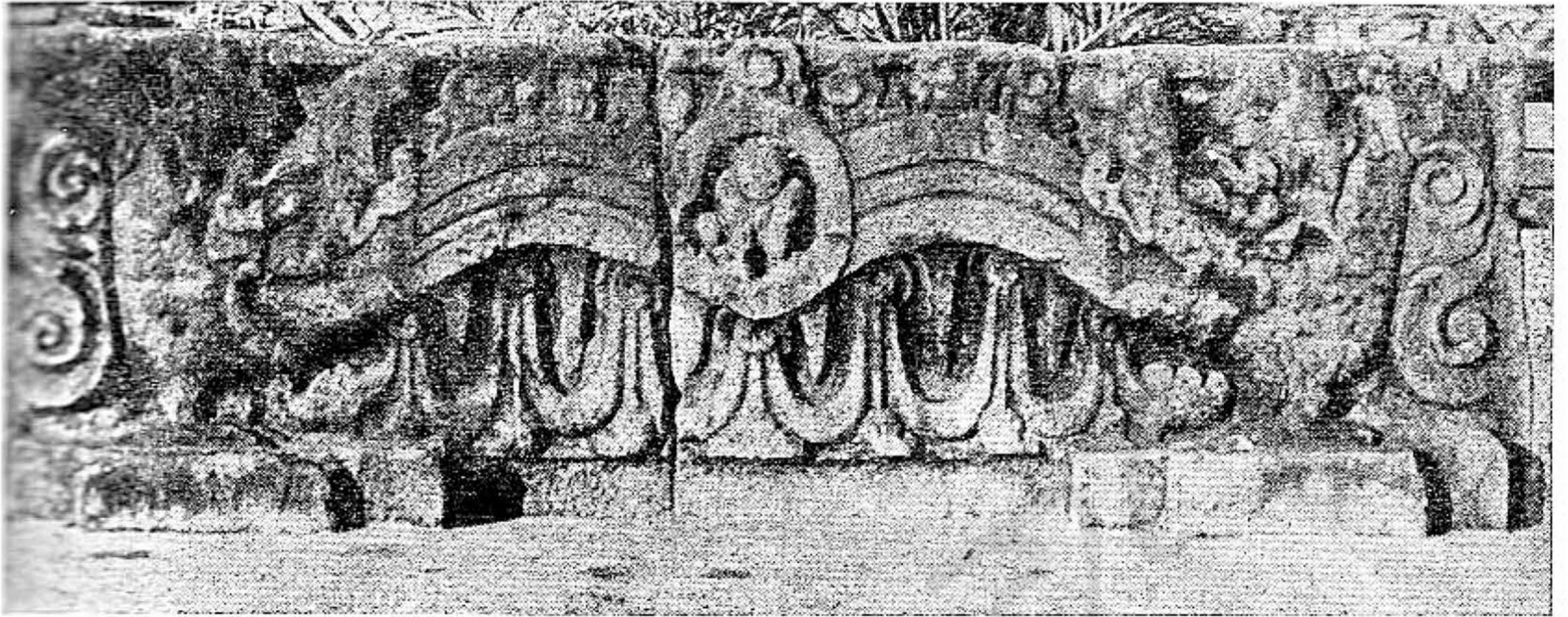
ตรงมาคั่น มกรมีรูปร่างอ้วนเตี้ยมีหางเป็นลายก้านขด ไม่มีฐานรองรับ ไข่วงโค้งมีลวดลายพวงมาลัยคู่คั่นด้วยลายอุบะ ภายในวงพวงมาลัยมีลายคล้ายรูปสามเหลี่ยม ไม่มีลวดลายประดับ (รูปที่ ๔) เหตุนี้ทับหลังศิลาที่วัดทองทั่ว จังหวัดจันทบุรีนั้นจึงอาจนับได้ว่าเป็นทับหลังขอมแบบตาลาบรีวัตอย่างแท้จริง ในดินแดนแถบนี้ได้ค้นพบศิลาจารึกขอมในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ด้วยหลักฐานหนึ่งกล่าวถึงการสร้างศาสนสถานของพระเจ้าอโศกนารมณีที่ ๑ นอกจากนี้ยังมีอีกชั้นหนึ่งซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกัน ปัจจุบันรักษาอยู่ที่วัดบนเขาพลอยแหวน จังหวัดจันทบุรี ชั้นหลังนี้ยังคงอยู่อย่างสมบูรณ์ พร้อมกันนี้ยังมีทับหลังศิลาอีกชั้นหนึ่งซึ่งรักษาอยู่หน้าพระอุโบสถวัดสุปัฏ

3. กัมพลหลังศิลาที่ปราสาทสมโบร์ไพรกุก หมู่วัดหลังที่ ๘ ศิลปสมัยสมโบร์
Stone lintel at Prasat Sambor Prei Kuk S 7, Sambor Style

4. กัมพลหลังศิลาพบที่วัดทองท้ว จังหวัดจันทบุรี พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร ศิลปะขอมแบบ
ถลางบัววัด ระหว่าง พ.ศ. ๑๓๐๐-๑๓๕๐
Stone lintel found at Wat Tong Tua, Chantaburi. Bangkok National Museum. Thala
Borivat Style. Late 6th century A.D.

5. กัปหลังศิลา วัดสุปฏิหาราม จังหวัดอุบลราชธานี ศิลปะขอมแบบถาลาบริวัตตอนปลาย ราว พ.ศ. ๑๑๕๐
Stone lintel at Wat Supat, Ubon Ratchathani. Late Thala Borivat Style. Early 7th century A.D.

นาราม จังหวัดอุบลราชธานี เดิมเป็นของ
สมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ติสโส อ้วน) เจ้า
อาวาส วัดบรมนิวาส ต่อมาท่านได้มอบให้
แก่กรมศิลปากรเป็นโบราณวัตถุของชาติ
ปรากฏว่าชาวบ้านได้นำามอบให้แก่ท่าน
และนำเสียดายที่ท่านมิได้จดไว้ว่าได้มาจาก
ที่ใดที่ใดกับหลังนชนแสดงถึงลักษณะหัวเดียว
หัวต่อระหว่างศิลปะขอมแบบถาลาบริวัต
และสมโบร์ไพรกุกได้เป็นอย่างดี คือวงรูป
ไข่ตรงกลางยังคงมีอยู่เพียงวงเดียว มีรูป
สัตว์ซึ่งอาจเป็นสิงห์หนึ่งอยู่ภายใน มีวงโค้ง
๒ วงอยู่สองข้าง ขอบวงรูปไข่ตรงกลาง
เกลี้ยงและภายในวงโค้งมีแต่เพียงลายรูปสี่
เหลี่ยมแคบยาวอยู่ภายใน เหนือวงโค้งเป็น
ลายใบไม้ก้านขด มกรยังคงมีรูปร่างอ้วน
เตี้ยและหางเป็นลายก้านขดแบบถาลาบริ-

วัต ใต้วงโค้งมีลายพวงมาลัยคันด้วยอุบะ
ทั้งหมดนี้คล้ายกับศิลปะขอมแบบถาลาบริวัต
แต่ที่คล้ายกับแบบสมโบร์ไพรกุกก็คือได้
มกรมีฐาน ภายในพวงมาลัยมีลายใบไม้รูป
สามเหลี่ยม และลายดอกไม้ใต้วงรูปไข่ตรง
กลางก็มีขนาดเล็กลง จนเกือบเท่ากับพวง
อุบะที่คันระหว่างพวงมาลัยอยู่แล้ว (รูปที่
๕) ด้วยเหตุนี้เองเราจึงอาจกล่าวได้ว่าทับ
หลังศิลาหน้าพระอุโบสถ วัดสุปฏิหาราม
จังหวัดอุบลราชธานีนี้เป็นหัวเดียวหัวต่อ
ระหว่างศิลปะขอมแบบถาลาบริวัตและสม-
โบร์ไพรกุก และอาจสลักขึ้นเมื่อราว พ.ศ.
๑๑๕๐ แต่จะมาจากที่ใดและเกี่ยวข้องกับ
รัชกาลของพระเจ้าภวรมันหรือจิตรเสน—
มเหศวรมันเพียงใดนั้นก็สมควรที่จะได้
ค้นคว้ากันต่อไป